

Loomislaul alguste kiigel

TAIVE SÄRG

Eesti loomislaul on müütiline rahvalaul maailma sünnist. Lennates tuleb imepärane lind, valib kuldse põõsa või kiigeõrre pesapaigaks ja muneb sinna munad, haub välja pojad ja pillub laiali, nii et neist tekivad päike, kuu ja täht. Loomise ajal on küll osa maailmast juba olemas – meri ja põõsad, puupuru ja maamuru... Miks on siis vaja uuesti alata, visata taevasse päike ja kuu?

Müütiline mõtlemine ei pruugi vastata tavaloomikale ega rituaalne tegevus olla nähtavalt tulemusrikas, sedastab Gilbert Lewis (1980). Juha Pentikäinen (1989: 149) oletab, et müüte on sageli esitatud rituaalides, kuid uskumuste taandudes tavad muutusid ja laulud iseseisvusid. Siinses artiklis uurin loomislaulu arvatavat rituaalset kasutust, mis võis olla seotud kiigel laulmisega ja (suvepool)aasta algusega. Püüan määratleda loomislaulu seost kiikumisega, et edaspidi saaks kindlamal pinnal arutleda laulu funktsiooni üle. Regivärsilise loomislaulu ja kiikumise seostest on eri uurijad varem kirjutanud, nähes nende omavahelist suhet mõnevõrra erinevalt. Oma huvitavas, eri vaatepunkte kõrvutavas artiklis nimetab Tiit Jaago, et „19. sajandil tuntakse neid [loomislaule] peamiselt kiige- või mängulauludena” (2000: 207, vrd Rützel 1969a: 99). Olli Kõiva aga kirjeldab, manades elavalt silme ette 1820. aastate kiigeplatsi, „Loomise” laulmist kiigel kui üht paljudest teiste jutustavate laulude seas: „Järvamaale iseloomulikest laululiikidest on [Kreutzwaldi] käsikirjas esindatud eelkõige **kiigelaulud**. Tõenäoliselt ongi need üles kirjutatud neidudelt kiigeplatsil. Peale päris kiigelaulude lauldi kiigel mitmesuguseid muidki laule. Eriti tihti kõlasid seal aga pikad **lüroepilised laulud**, nagu müütilised „Loomine”, „Tähe mõrsja” ja „Suur tamm” [---]. Kiigel laulmiseks sobisid hästi ka **mõistatuslaulude tsükliid** [---].” (Kõiva 2014: 12–13; originaali esiletõsted) Neile varasemate uurijate eri rõhuasetusega nägemustele loomislaulude osast kiikumisel sooviksin lisada empiirilise vaatenurga. Kiikumise ja loomislaulu seoste arvutamiseks kasutan statistilist meetodit: valin loomislaulu esindavad variandid, määrän neis kiikumisele osutavad tunnused ja arvutan kiikumise tunnustega laulude osakaalu loomislauludes.

Kasutan analüüsivahendina tüübi ja teisendi (variandi) mõisteid, et hallata ulatuslikku suulisest pärimusest jäädvustatud loomislaulude haralist kogumit Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis ja mõnes vanemas trükiallikas. Laenan need terminid folkloori varieerumise uurimise algatanud Soome koolkonnast, võtmata kaasa ettekujutusi monoliitsetest rahvalaulutüüpideist ja mõneti mehaanilisest arengukäsitlusest (vrd Krohn 1926a; Jason 2000; Kalda 2015). Suulisele pärimusele olemusliku varieerumise tõttu ei ole rahvalaul kindlapiiriline teos, vaid pigem ühest esitusest teise kulgev loomeprotsess, mille jäädvustused seetõttu üksteisest erinevad. Iga folklooripala iseseisvat talletust nimetan variandiks ehk teisendiks, mida mõistan kui pärimuse representatsiooni, üht teostunud võimalust varieeruva suulise

pärimuse paljususest. Iga pärimusest jäädvustatud kirjalik lauluteisend vastab ühele esitusele või laulu üleskirjutaja koostatud esituste (koond)kujule (vrd Rüütel 1969a). Laulutüübid moodustab uurija, arvestades nii paikkondlikku kui ka üldisemat laulu-traditsiooni. Tüübi määramine on osalt subjektiivne, eriti liitlaulu puhul, kus eri pikkusega osad võivad vahelduda osalaulude, eri tüüptidele omaste motiivide ja ka improvisatsiooniga. Loomisloolulisi tunnuseid esindav abstraktne tervik on laulutüüp „Loomine”. Versioonina mõistan samasse tüüpi kuuluvate teisendite rühma, mida ühendavad ühised vormilised, stiililised või sisulised tunnused. Redaktsiooni on mõistetud kui kitsamat rühma teisendeid, mille omavaheline variatsioon on väiksem kui versioonil (vt nt Rüütel 1969a: 103–104).

Matti Kuusi (1956: 61) peab läänemeresoome loomislaulu püsivaimaks elemendiks struktuuri: nii laulu üldist ülesehitust kui ka alaosade raamistikku. Karin Ribenis on üksikasjalises motiivianalüüsis esile toonud eesti loomislaulu teksti põhistruktuuri: „Ideaalne „Loomislaul” koosneb vastavalt redaktsioonile 7–8 plokist, mille tinglikud nimetused on järgmised: **linnuke** – (lendles) – (otsis pesaaset) – (lendas koplisse) – (kolm põõsast) – (valis põõsaid) – **tegi pesa** – **munes** – **haudus** – (pojad verisulis) – **pillutas/ arvas/ jagas** – **kuhu pojad pani?** – **mis kasu poegadest?/ mida pojad tegid?**” (Ribenis 1994: 34; originaali esiletõtted) Loomisloolise loomuliku struktuuri ja motiivide olemasolu oli kriteeriumiks, mille põhjal arvasin variandi uurimismaterjali hulka. Uurimise eesmärgist sõltuvalt lugesin „Loomise” teisenditeks ka selle tüüpilised osad liitlauludes või algusmotiivid, mille järg oli tõenäoliselt jäänud talletamata. Täpne ülevaade uurimismaterjalist ei olnud omaette eesmärk, vaid vahend, et saada analüüsist võimalikult usaldusväärseid tulemusi. See aitas avastada ja kõrvale jätta ka folkloori kogumise käigus tekkinud koopiaid ja omaloomingut, mis ei esindanud suulist pärimust.

Regilaulude, sealhulgas „Loomise” esituse konteksti kohta napib vanemates rahvaluuleallikates tavaliselt teavet, sest omal ajal pakkus kogujatele põhihuvi laulutekst, muusikahuvilistele ka viis. Jutustavaid regilaule võidi laulda erinevatel puhkudel, näiteks käsitööd tehes, pikka teed käies, pühade ajal. „Loomine” on lüroepiliste laulude seas üsna erandlik suhteliselt rohkema teabe tõttu selle esituse, nimelt kiigel laulmise kohta. Folkloristika algusaegadel XVIII–XIX sajandil peeti kiikumist kui neiude meelelahutust küllalt ebaoluliseks ega mõeldud selle võimalikust rituaalsest funktsioonist. Sellisele suhtumisele võis kaasa aidata ka Euroopa kõrgklassi kultuuris moodi läinud kiikumine. Uku Masingu arvates (1998: 11) oli eesti „Loomise” seos kiikumisega vähendanud laulu kaalukust uurijate silmis: „[---] selletõttu, et mõnele teisendile on antud päälkirjaks „kiigelaul”, on viimasel ajal, kui meid 1905 päälle valdas uus saksastumise laine natuke peenemal ja vähem taibataval kujul, oletatud, et sellel laulul pole üldse mingit mütolooilist tagapõhja, vaid ta olevat ainult lihtne külanoorde ajaviitelaul.”

Ehk oli see ka põhjus, miks hoolimata kosmogoonilise müüdi tähtsusest ei saanud „Loomine” erilist kohta eesti rahvusmütoloogias. Eesti rahvale sobivat kultuuri(pärandit) arendades ei toonud XIX sajandi mõjukad haritlased, nagu Georg Julius von Schultz-Bertram, Friedrich Robert Faehlmann või Friedrich Reinhold Kreutzwald, loomislaulu esinduspärimusse, st jõudsamalt levitatud müütidesse ega

eeposesse „Kalevipoeg”. See on veidi üllatav, arvestades, et eeskujuks olnud „Kalevala” algas maailma loomisega ja et Kreutzwald oli juba kirjutanud kompilatsiooni „Kalevingide muna” (Neus 1850: 3–4).

Avaldamisel on loomislaulule siiski antud sageli austav-asutav roll kogu alguses (nt Neus 1850¹, ERL, ERIV, teisel kohal kogumikus ER). Need väljaanded on olnud avalikkuse jaoks eesti „Loomise” tekstide peamised allikad, millele alanud aastasajal on lisandunud jätkuvalt arenev Eesti Rahvaluule Arhiivi „Eesti regilaulude andmebaas” (ERAB).

Kiikumise teoreetilisse uurimisse tõi muutuse James George Frazer, kes käsitles selle viljakusmaagilist funktsiooni külvi- ja kasvuperioodil (Frazer 1894 [1890], 1911 jt). Ilmar Talve on sõnastanud küsimuse, kas kiikumine võis kuuluda „läänemeresoomlaste ristisuseelsete aastavahetuse aegu sooritatud maagiliste toimingute hulka, nagu mõned uurijad on andnud mõista” (Talve 1961: 44).² Mall Hiimäe (1981, 1984, 2006a, 2017) uurimused kevadpühadest seda võimalust ei välista. Kiigelaulude ja „Loomise” vahelisi seoseid on vaadelnud Jaago (2000) ja viiside põhjal seda täheldanud allakirjutanu (Särg 2008: 23).

Loomislaulu konteksti ja funktsiooni käsitlemisel kasutan nii folkloristika kui ka etnomusikoloogia kogemusi. Laulude konteksti uurimisel lähtun ideest, et kui laulu tekst, viis ja esitustavad on pikka aega moodustanud terviku, võivad tekst ja viis jätkuvalt kanda märke esituse kontekstist (Tampere 1934; Särg 2000). Kati Kallio (2011) nimetab laulu väljendusvahendite vastastikuseid seoseid interperformatiivseteks suheteks (ingl *interperformative relationship*). Regilaulude puhul kuulus viis laulja ja olukorra juurde (Tampere 1956a: 12; Särg 2009), kiigelauludel on iseloomulikud viisid, Põhja-Eestis nimetusega *kiigetoon*, mille kasutamise järgi mingi laulutekstiga saab vähemalt oletada, et seda on kiigel lauldud (Tampere 1960; Vissel 2002). Sama on näiteks ingeri laulutraditsiooni kohta märkinud Armas Launis (1907: 105): „[---] laulu esitamise meloodia sõltub rohkem laulu esituse olukorrast kui selle sisust või üldse laulust endast.” Talve (1961: 22) aga toob näite, et Soomes ühes külas olevat noored kiikumishooaja algul kokku leppinud viisi, millega sel suvel lauldakse.

Levikukaartide tõlgendamisel arvestan ka folkloori võrdleva meetodi ideed, et lauluteisendite sarnasused-erinevused ja levikupilt võivad anda teavet nende kasutajate suhtlemise ja liikumisteede kohta. Kuusi (1956: 54) eeldab, et kohalike lauluredaktsioonide omavahelised erinevused, kuid samas sarnasused kaugemate redaktsioonidega olevat nende ammuse ühtsuse tunnus. Teisalt, pealtnäha silmatorkavalt sarnased lauluvariandid osutavad Kuusi hinnangul tihedale kontaktile ja võivad olla hilised laenud.

Artikkel jätkub läänemeresoome loomislaulu tutvustusega (ptk 1) ning ülevaatega eesti ja ingeri loomislaulu ja kiikumise seoste uurimisest (ptk 2). Siinse uurimismaterjali tutvustus puudutab lähemalt mõnd segasemat punkti vanemates

¹ Neusi koostatud rahvalaulukogu alguslaul (Neus 1850: 3–4) on olnud tema teadmata Kreutzwaldi omalooming „Kalevingide muna” rahvaluule ainetel.

² Talve viitab sealjuures Herbert Tamperele, kuid see ei ole päris täpne, sest Tampere nimetab kiikumist üksnes seoses kevadiste põllutööde alguse tavadega, täpsustamata, kas ta pidas seda aastavahetuseks (Tampere 1956b: 262–263).

üleskirjutustes (ptk 3). Kirjutise põhiosa käsitleb kiikumisega seostumise märke loomislauludes ja vastavate laulude osakaalu korpuses (ptk 4). Lõpuks arutlen kiikumise ja „Loomise” võimalike seoste üle kevadise (pool)aasta rituaalse alustamisega (ptk 5).

1. Läänemeresoome loomislaulust ja selle päritolust

Eesti „Loomine” on jutustav, täpsemalt lüroepiline laul kahes põhiversioonis – vanemas ja uuemas. Vanemat, regivärsilist loomislaulu osati veel XIX sajandil ja XX sajandi esimesel poolel Põhja- ja Lääne-Eestis, samuti mõnel pool Kesk-Eestis ja Viljandimaal. Sellest on meieni jõudnud arvukalt suhteliselt erinevaid sõnatekste, vähem viise. Loomislaulu uuemat, peamiselt Mulgimaal tuntud siirdevormilist versiooni, algussõnade järgi ka „Siidisulgis linnukene”, tunni hästi veel XX sajandil ning sellest leidub rahvaluulearhiivis koos viisiga palju sarnaseid teiseid. Võrumaalt ja Setomaalt ei ole „Loomist” jäädvustatud, mis – arvestades eesti rahvaluulude tihedat kogumist selles piirkonnas – lubab arvata, et seda laulu vähemalt viimastel sajanditel seal ei tuntud (vrd Koemets jt 1974: 93).

Läänemeresoome loomislauale on omavahel põhjalikult kõrvutanud ja nende varasemast uurimisest ülevaate andnud Kuusi (1956). Ta on veendunud, et läänemeresoomlastel oli kunagi ühine, omavahel sarnasem loomismüüt. Eesti regivärsiline „Loomine” on läänemeresoome loomislaulude seas tüüpiline selle poolest, et maa ja taevas või taevakehad sünnivad linnumuna(de)st. Kuid erinevalt eesti laulust ei visata mune või poegi teiste läänemeresoomlaste lauludes taevasse, vaid enamasti need veerevad vette ja purunevad. Ingeri lauludes muneb lind merest paistvale mätale, karjala pärimuses muneb lind munad mätta asemel vees hulpiva Väinämöise põlvele. Karjala loomislugu asetseb sageli Sampo tagumise ja kaotamise tsükliis, haakumata otseselt laulutervikuga, ning uurijate suhteliselt üksmeelse seisukoha järgi on see sinna liidetud hiljem. (Kuusi 1956: 53) Pakun kõrvalepõikena, et loomislaulu funktsiooniks selles tsükliis on anda paralleel Sampo tagumisele ja aidata seda tõlgendada kui maailma (taas)loomist: nii nagu munast tekkisid maa, taevas ja inimeste maailm, nii tekkisid Sampo taevas (sm, krj *kirjokansi*, krj *kirjokanši* 'kirjukaas') ja viljakas elu maal. Juha Pentikäinen ja Lotte Tarkka on pidanud „Kalevala”-eepika esitamist rituaalseks tegevuseks maailmakorra taaskehtestamisel (vrd Pentikäinen 1989; Tarkka 1996).

Kuusi (1956: 61–74) oletab veel, et eesti laulus loodud asjade mitmekesisust põhjustab see, et algses läänemeresoome versioonis sündisid munasisust taevakehad ning koortest taevas ja maa (nagu karjala versioonis), kuid viimased kaks on Eestis unustatud ja osalt asendatud erinevate asjadega, näiteks maad võib esindada kivi põllul.

[---] Ühe pani kuuss kumama,
teise päevass paistema,
kolmande tähess taeva all,

nell' ande kibiss põllale,
 viiende kadak mäele,
 kuienda tapus tua taha [---]

(EKM ERA, H II 2, 343/4 (469) < Karuse khk, Paiumaa seek – M. Ostrov ja O. Kallas
 < Mari Rand, 60 a. (1889).)³

Soome koolkonda esindanud läänemeresoome laulupärimuse häid asjatundjaid huvitaski kõige enam laulude algupära ja arenemine ning võrdlesid loomislaulu piirkondlikke versioone ja nende võimalikku kujunemist, samuti suhteid rahvusvahelise pärimusega (Krohn 1894, 1926b, 1930; Salminen 1929a; Kuusi 1956; Ribenis 1994; Rüütel 1969b jt).

Eesti loomismüüti teiste rahvaste pärimusega kõrvutades on ka Eesti usundiuurijad Felix Oinas (1999), Ülo Valk (1993) ja Hasso Krull (2012) sedastanud, et munast maailma loomise või jumaliku linnu idee levikupiirkond hõlmab Eestist kaugeid, lõuna- ja idapoolseid rahvaid.

Müüt maailma loomisest munast on tuntud laialdasel alal, mis ulatub paralleelselt ekvaatoriga Kreekast, Väike-Aasiast, Tiibetist, Indiast, Indo-Hiinast, Hiinast, Jaapanist ja Okeaniast kuni Kesk-Ameerikani ja edasi Andideni. Läänemeresoome versioon sisaldab veel piirdeid arktilistel rahvail hästi tuntud sukeldaja (*earth-diver*) müüdist – linnust, kes süüvib merepõhja. Selle müüdi järgi triivib looja-heeros ürgmeres ja käsib linnul tuua merepõhjast muda, millest ta loob kindla maa. Maailmamuna ja sukeldaja müüdi lähtekohaks on kaks haru samast euraasia müüdist. (Oinas 1999: 136; vrd Kuusi 1956)

Arvestades, et eesti loomislaulu paralleelid asuvad suhteliselt kaugel, kahtleb Valk (1993) mõne uurija väites, nagu loomismüüt võinuks jõuda siia hiljem naabrusesse elama asunud indoeurooplastelt, kellel ei ole taolist müüti. Kuusi uurimus veenab, et Ingerimaa lauluversioon on läänemeresoome pärimuses üks vanemaid, põhjapoolse Karjala laulus on aga hiljem kokku põimitud munast loomise ja merepõhjast maa toomise lugu (niinimetatud sukeldujamüüt, MI motiiv A812); ning läänemeresoome loomislaul on rahvusvaheliselt tuntud maailmamuna müüdi sugulasi (Kuusi 1956).

2. Varasemad uurijad „Loomise” laulmisest kiigel Eestis ja Ingeris

Juba varasemad Soome folkloristid panid tähele, et Eestis ja Ingeris seostus „Loomise” laulmine kiikumisega. Kaarle Krohn jõudis isegi arvamusele, et eesti-ingeri loomislaulul ei ole mütoloogilist tausta, vaid see kujunes meeelahutusena kiigel, kus pesapunumisest ning päikesest-kuust meelitasid tütarlapsi laulma kevadõhtu ja linnukesed. Eesti lauluga suhteliselt sarnast ingeri laulu pidas ta veelgi uuemaks.

³ Edaspidi viidatakse tekstis Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) rahvaluulekogudele kogu, köite ja lehekülje ning pala tähistega.

(Krohn 1903: 190–216, 1926b, 1930, 1932: 39–49; vrd Pentikäinen 1989: 9–10) Üldisem seisukoht oli siiski, et „Loomine” on vana müütiline laul, mis võib olla kiikumisest mõjutatud, kuid kiikumisega mitte olulisemalt seotud kui teised jutustavad laulud (Salminen 1931; Kuusi 1956; Kõiva 2014). See on iseenesest tõepärane, kuid ei pruugi olla kogu tõde.

Arvamus, et Eestis lauldi „Loomist” sageli kiikumise ajal, levis ilmselt ülalmainitud Krohni töödega ning sarnaseid teateid leidus ka Ingerimaa loomislaulu kohta. Nii loomislaulu kui ka kiigelaulude osas on täheldatud eesti ja vadja-isuri pärimuse sarnasust, mis viitab omavahelisele suhtlusele (Kuusi 1956; Salminen 1929b; Mansikka 1932). Mälestuste põhjal olevat lihavõttepühade ajal tulnud noored suurte paatidega kogu ümbruskonnast, sealhulgas Eestist, Ingerimaale suurele kiigele pidutsema (Salminen 1929b: 63). Mõlema laulupärimuse käsitlustes arvatakse, et „Loomine” oli üks mitmetest eepilistest lauludest, millega kiigel aega veedeti. Uurijad on püüdnud vahet teha traditsioonilistel regivärsilistel „päris” kiigelauludel ja kiigel lauldud muul repertuaaril, kuigi alati ei ole neil selget piiri. Ingerist on näiteid selle kohta, et kiigeviisidega lauldi mitmesuguseid laule (Kallio 2014: 406). Eesti materjali põhjal näitan allpool, et loomislaulu side kiikumisega võis olla tihedam kui teistel jutustavatel lauludel.

Krohn pidas eesti loomislaulu kiikuvate neiude omaloominguks, mis võis toetuda soome eeskujule. Lugeja veenmiseks manas ta esile kiigel laulmise, lähtudes romantilisevõitu luuletamise kontseptsioonist:

Kiikudes laulja vaateväli laieneb, vaade ulatub tavalisest kõrgemale ja silm kinnitub õhus hõljuvatele ning taevas loitvatele nähetele. On päikeseloojangu aeg, mil punane, sinine ja kollane värv vahelduvad nii taevas kui ka heiaistuvad maapinnal. Üle kiige lendab puhkama „päevalind” pääsuke,⁴ kes altpoolt vaadates paistab samuti kolmevärviline. Ühtaegu laskuva päikesega paistab kerkiv kuu ja vilgub ehatäht. Kõik see koos sulandub noore laulikneiu kujutluses üheks tundmuseks [---].⁵ (Krohn 1903: 196; vrd Krohn 1932: 39)

Sarnane kujutluspilt avaneb veelgi romantilisemas stiilis 1926. aastal „Eesti rahvalauludes” (ER) ilmunud Krohni kirjutatud ja Oskar Looritsa tõlgitud „Loomise” tüübikirjelduses:⁶ „Koplis asetseval kiigel hõljumist erilisel armastav ja harrastav laulik-neiu on sõnastanud õrnaks luuleks idüllilise pildi koplisse lendavast imelinnust, kes valib kolmest põõsast – sinisest, punasest ja kuld kollasest – viimase [---]” (Krohn 1926b: XXXIX). Õigluse huvides tõlgin siia kõrvale samast väljaandest Krohni saksakeelse teksti: „Tegemist on lauluga, mida koplis asuval külakiigel

⁴ Pääsuke on eesti loomislaulus kõige sagedamini nimetatud lind, kes esineb umbes kolmandikus lauluteisenditest. Kuid lisaks on teisendeid, mis väidavad otseselt vastupidist, et ebatavaline lind ei olnud pääsuke.

⁵ Siin ja edaspidi artikli autori tõlked, kui pole öeldud teisiti.

⁶ Tõlkija on märgitud ER, lk XXXVI. Arvestades tõlke stiili ja sõna „laulik-neiu”, mis Krohni saksakeelses algupärandis puudub, võis Looritsat inspireerida ka ülaltoodud pikem, algset soomekeelne kirjeldus.

kiikudes meelsasti lauldi. Üks imelind tuleb lennuga koplisse ja valib sealse kolme põõsa – sinise, punase ja kuld kollase – seast viimase [---].” (Krohn 1926b: XL)

Loomislaulu uuem, siirdevormiline versioon „Siidisulgis linnukene” värsikorduste ja refrääniga „vat vat luuli”, „vaat, vaat Juuli” vms on tekkinud ringmänguna. Ingrid Rüütel (1969b) peab tõenäoliseks, et see sündis XIX sajandil Mulgimaal varasema, Lääne-Pärnumaa vahevormi põhjal, mille kujunemist olid mõjutanud tookord moodi läinud ringmängud. Laulmine ja ringmängude mängimine toimus sageli külakiige kõrval asuval tantsu- ja mänguplatsil. Teiste rahvaste ringmängud ja kiigelaulud võisid mõjutada eesti uuema „Loomise” variandi kujunemist. „Vaat luuli” sarnaseid, näiteks *lel-*, *lal-*, *lil-*alguliste iseseisva tähenduseta refräänsõnu leidub üldsemalt slaavi, ingeri ja balti rahvaste lauludes, eriti kalendrilauludes (Laurinkienė 1990: 166).

Paikades, kus XX sajandil kogukondlik kiikumine püsis, taandusid sellega seotud uskumused ja läksid moodi uuemad laulud. 1845. aastal sündinud Jaan Tamm jutustas 1937. aastal, kuidas varasem, oletatavasti rituaalse ja maagilise tähendusega kiikumine oli muutunud üksnes meelelahutuseks: „Vanarahvas seletab kiikumist järgmiselt. Noorel rahval on lõbutsemist tarvis ja seepärast tuleb kiikuda ja kiige juures tantsida. [---] Siinpool ei usutud mingisugust mõju vilja- või linakasvule ja kiikuja tervisele.” (ERA II 149, 114 (1) < Rakke khk, Ao k – Laine Priks < Jaan Tamm, snd 1845 (1938)) Saaremaa 1930. aastate „Kiige laulude” nimestik (koostanud 2022. aastal Henno Sepp (1922–2023), EFA I 439) sisaldab selle nimetuse all erinevaid armastatud laule, nagu „Puhu tuul ja tõuka paati”, „Ma vaatsin paadist kiikriga”. Erandiks on siin Setomaa, kus tänini kiikumisel kuulukse pärimuses edasi kandunud *hällulaulõ*.

„Loomise” laulmist kiigel on mainitud ka Ingerimaa kohta, kuid need küllalt kaugest minevikust pärinevad teated jätavad eri tõlgendusvõimalusi. Salminen pidas „päris” kiigelauludeks neid, mida lauldi suurel kiigel (sm *keinu*) avalikult lihavõttepühade ajal. Neist eristas ta kohustusliku rituaalse väiksel lihavõttekiigel (sm *kevätliekku*) kiikumise ja suurel kiigel omaette õotsumise, kus võidi laulda mitmesuguseid laule. (Salminen 1931: 38) Peamine teave kiigel laulmise kohta vanaaja Ingeris pärineb kuulsalt rahvalaulikult Larin Paraskelt (1833/1834–1904) teda aastakümneid jäädvustanud Adolf Neoviuse vahendusel. Tagantjärele on olnud raske mõista, mida Paraske mõtles, kui ta kunagi ammu väitis, et „Loomine” on kiigelaul. (Krohn 1930; Salminen 1931) Paraske on – Neoviuse vahendusel – eristanud püsivama sisuga („yhess pötköss ja yhtä raavvii”) ja vabamalt (taas)loodavaid laule. Püsivamate seas olid kiigelaulud, mille hulka kuulusid arvatavasti ka eepilised laulud ja osa lüürilisi laule. Laulu püsivus võis olla tingitud nii rituaalse olukorra raamidest kui ka süžees. Hiljem on mõnevõrra kaheldud Neoviuse märkmete täpsuses, mille järgi paistab, nagu Paraske oleks pidanud kiigelauludeks suuremat osa lüürikast. (Timonen 1980: 166) Neoviuse teate, et kiigel lauldi traditsiooniliselt eepilisi laule ning et „Loomine” on kiigelaul, seadis Salminen (1931: 37) kahtluse alla, väites, et eepiliste laulude laulmine kiigel oli üksnes situatiivne: „Ülepea lauldi kiigel eepilisi ehk jutustavaid laule, nii et eepiline laul enam-vähem sobib kiigeviisiga.” Ta leiab, et Neovius võis olla valesti aru saanud ning pidanud vanainimeste lihavõttekiigel lauldud laule „päris”

ehk suure külakiige lauludeks. Tegelikku kiigel laulmist ei olnud aga Ingerimaa folkloori varasemad kogujad, sh seal lihavõttepühade ajal viibinud Armas Otto Väisänen, kuulnud. Kallio (2011: 236) ütleb kokkuvõtteks: „Ükski koguja ei ole kohapeal lihavõttekiikumist vaadanud ega keegi ei näi kogumise ajal sellest piisavalt huvitatud olnud, küsimaks üksikasju.” Salminen enda Ingeri välitöömuljete põhjal (1930. aastatel⁷) laulsid neid suurel kiigel enamasti tundmustega seotud uuemaid rahvalaule ja ballaade. See võib osutada juba uuenenud kiigelaulude repertuaarile. Loomislaulu kohta räägiti Salminenile, et seda olla laulnud väiksel kevadkiigel vanad inimesed, nagu nad laulsid mitmesuguseid pikki laule ka muude ühetooniliste tegevuste, nagu lapse kiigutamise või ketramise juures. (Salminen 1931: 37–38)

Mispärast „Loomine” poleks saanud olemuslikult kuuluda „päris” kiigelaulude repertuaari, on Salminen põhjendanud muu hulgas sellega, et suurel kiigel kiikusid ja laulsid ainult noored. Pidades vanemaid eepilisi laule, ilmselt ka loomislaulu, pigem väarikaks ja mehelikuks pärimuseks, otsustab ta: „On psühholoogiliselt võimatu, et 10–20-aastased neid ja noorikud oleksid kogunenud laulma pikki kangelaslaule kõige sulavamal suveajal, kui „leht oli puus ja rohi oli maas ja neidel õrn iga”” (Salminen 1931: 37).⁸ Samuti mainib Salminen võimalikku muutust traditsioonis: „Kiik ei ole igatahes eelmisel [XIX] sajandil olnud eepiliste laulude tõeline esituskoht (sm *varsinainen tyyssija*), kuidas aga varem oli, selle kohta pole mul andmeid. Siiski on see olnud oluline jutustavate laulude säilimiseks.” (Salminen 1931: 39) Kallio (2011: 404–408) näitab Ingerimaalt kogutud laulude viiside ja tekstide analüüsi põhjal, et kiikumisel lauldi tüüpilisi kiigelaule, aga ka muud repertuaari. Loomislaulu lauldi nii kiigel, hällilauluna kui ka teistelgi puhkudel.

3. Uurimismaterjal

3.1. Üldist

Regilaul taandus elavast pärimusest kiiresti XIX sajandi ja XX sajandi algusosa jooksul ning seetõttu võivad laulude usundilise ja rituaalse konteksti seisukohalt olla kõnekamad vanemad allikad. Valisingi uurimiseks loomislaulu teisendite vanema osa: tekstid ja noodistused kuni aastani 1940 ja helisalvestused aastani 1972. Erinev suhtumine tuleb sellest, et pärast 1940. aastat levis „Loomisest” peamiselt üks suhteliselt kindlapiiriline siirdevormiline ringmänguversioon, mille osakaalu uurimismaterjalis ei tahtnud ma liialt paisutada. Et samas oli helisalvestusi varasemas materjalis ainult kolm, otsustasin võtta sõjajärgset aega esindama helisalvestused; neist esimene oli tehtud aastal 1957. Et sel perioodil salvestati lauluesitusi juba täies pikkuses, saab nende põhjal ka tekstidest piisava ettekujutuse.

XIX–XX sajandi jooksul on eesti loomislaulust jäädvustatud üle 250 teisendi (vt tabelit 1). Nende seas on terviklikke laule, katkendeid ja ükskuid tüübiomaseid

⁷ Salminen käis Ingeris välitöödel aastatel 1907, 1930 ja 1931 (Kallio 2011: 404).

⁸ Seda arvamust võis ehk mõjutada asjaolu, et pärimusekandjad paigutasid „Loomise” eepiliste „Kalevala”-laulude kontekstis „Väinämöise põlvehaava” ja Sampo tsükli vahele.

algusvärse, mille põhjal võib vaid oletada, et tegemist on „Loomisega”. Kohati on ebatäielike teisendite puhul raske otsustada, millise laulutüübiga on tegemist. Näiteks õunapuudest rääkivaid laule sõeludes (vt ptk 4.1 allpool) jätsin uurimisainesest kõrvale staatilised kirjeldused, kuid võtsin uuritavate hulka kas või väikeste „Loomise” vihjetega laulud, kus õunapuu otsast kukkus vette muna või õun, isegi kui linnu sündimisest või loomisest polnud juttu (nt H II 54, 484/5 (175b); H II 9, 351/3 (25)). Mõnest teisendist ongi jäädvustatud ainult algus või üks värss viisi all (EÜS IV 1548 (14)) ning nõnda ei tähenda „Loomise” kesksete motiivide otsene puudumine, et edasi lauldes poleks selleni jõutud. Arvestasin puudulikud lauluvariandid „Loomiseks”, kui tüübiomane algus jättis sellise võimaluse (vt joonist 2).

Kuni 1925. aastani kogutud eesti loomislaulu tekstid on avaldatud tüpoloogilises väljaandes „Eesti rahvalaulud” (ER: 15–72, 468–472).⁹ ERAB-is ei ole tüübinimede määramine veel lõppenud, kuid praeguse seisuga leiab sealt üle 200 variandi, kusjuures kõik eelmainitud raamatus ilmunud laulud ei ole veel andmebaasi jõudnud.¹⁰ Siinse töö jaoks kogusin mõlemast allikast kõik variandid, otsides andmebaasist lisaks tüübinimede ka „Loomisele” tüüpiliste värsside järgi. Uurimismaterjalist jäi välja loomislaulust inspireeritud kirjalik looming,¹¹ erandiks üksikud laulud, mida üleskirjutaja oli tõenäoliselt (ümber) loonud, kuid mis võivad osaliselt esindada suulist pärimust.

Sel kombel kogunes „Loomisest” 258 teisendit. Lähemal uurimisel ilmnes, et suure tõenäosusega neist 230 on iseseisvad ja 28 dubletid või koopiad. Dubleti all mõtlen käsikirjalise lauluvariandi teist eksemplari, juhul kui üks juba on olemas (ERA kogus). Suulises pärimuses eri esitused ei kattu üksikasjadeni, seega tunneb koopia ära sõnasõnalise kattuvuse järgi – see võib olla näiteks raamatust ümber kirjutatud laulutekst või koguja enda laulukäsikirja ümberkirjutus. Tuleb arvestada ka trükiallikate võimalikku mõju suulisele pärimusele. Erandina jätsin materjali hulka ühe ja sama rahvalauliku eri aegadel esitatud lauluvariandid ka siis, kui need omavahel kattusid (nt Risanda Kravtsovi salvestused RKM, Mgn II 1548 c ja 1610 a). Neil tingimustel jäi vaatluse alla 230 teisendit, millest 39 on koos viisiga (20 nooti, 20 helisalvestust, neist üks nii noodi kui ka salvestusega). Nende seas on 207 regivärsilist teisendit (182 teksti üleskirjutust, osalt koos tekstidega 9 helisalvestust, 17 nooti) ja 23 siirdevormilist teisendit (12 teksti üleskirjutust, neist 3 noodiga, 11 helisalvestust).

⁹ Sel väljaandel põhines Ribenise (1994) üksikasjalik „Loomise” motiivide kombineerumise analüüs, mis lisaks ER-is avaldatud 178 tekstile arvestas ka 14 avaldamata arhiiviteksti.

¹⁰ Mitme läänemeresoome rahva regilaulude väljaande „Suomen kansan vanhat runot” elektronilises versioonis (SKVR) on „Luomisruno” liigitatud tüübinime alla „Maailmansyntyruno”, lähedasi motiive on ka mõnes teises laulutüübis.

¹¹ Folkloori pähe pakutakse mõnikord sellest inspireeritud kirjalikku loomingut, näiteks Saaremaalt on tulnud arhiivi Ilmatari ja Väinämöise looga sarnane, ilmselt omaloominguline proosavormis loomismüüt (H, mapp 105 (2) < Karja khk – Carl Allas (1879); avaldatud Loorits 1990: 4). Kreutzwald on loonud „Loomise” ainetel kirjalikke tekste, mille on avaldanud Neus – neist esikohal „Das Ei der Kallevingen” (Kalevingide muna, Neus 1850: 3–4, nr 1), ja veel mõned loomislaulu motiividega tekstid (Neus 1850: 28, 32, nr 4, 5), mida väljaandja pole eesti suulise pärimuse üleskirjutustest eristanud.

Tabel 1. Uurimismaterjal: „Loomise” iseseisvad variandid aastani 1940 ja helisalvestused aastani 1972.

Lauluvariandid arhiivis	Regivärsiline	Siirdevormiline	Kokku
Tekst	182	9	191
Tekst ja noot	16	3	19
Tekst ja helisalvestus	2	–	2
Helisalvestus	6	11	17
Tekst, noot ja helisalvestus	1	–	1
Kokku	207	23	230

3.2. Vanimad regilaulu „Loomine” üleskirjutused

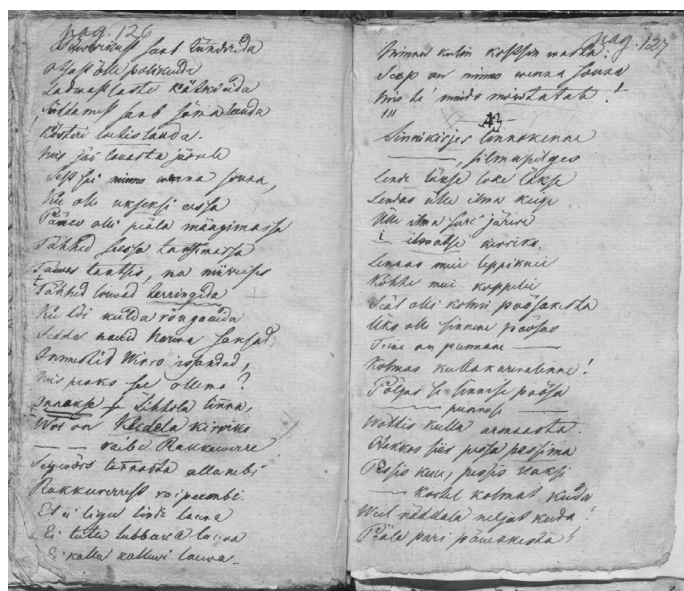
Kahe vanima „Loomise” teisendi üleskirjutaja on ilmselt Kadrina pastor Arnold Knüpffer (1777–1843), oma aja suurima eesti rahvalaulude käsikirja koostaja. Ühe teisendi avaldas ta eestikeelsena ajakirjas *Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache* (edaspidi *Beiträge*) pealkirja „Poesien der Esthen” alla koondatud 20 rahvalauluteksti seas (Knüpffer 1827: 109–110). Mõiste *Poesien* valik pealkirjaks osutab ajastu vaimule tuua rahvalaule kirjakultuuri, kuid tekstide stiil ja sisu ei jäta kahtlust, et need esindavad tõetruult suulist pärimust (vrd Jaago 2018). Selle laulu üleskirjutamise ajaks oletatakse hilisemas väljaandes aastat 1822 (ER: 21) ilma viiteta teabeallikale, mistõttu allakirjutanul ei ole õnnestunud põhjendust (veel) leida.

Samad lauluvariandid lugesin dublettideks XIX sajandi algupoole Karuse kooliõpetaja Jaan Jaansonis käsikirjas, dateeritud aastatesse 1826 ja 1845 (ERA, Jaanson 90/2 (29)), ja selle ära kirjas, mille saatis tema lapselaps Juhan Jaanson 1889. aastal Jakob Hurdale (H II 33, 98/9 (66)).¹² Teisedki 1827. aasta *Beiträges* avaldatud laulud esinevad Jaansonis 1845. aasta käsikirjas ja selle 1889. aasta koopias samas järjekorras, samuti on seal kõik Gresseli kalendrites ilmunud 95 laulu (Laugaste 1977: 420). Lisaks leidub Jaansonis 1845. aasta käsikirjas veelgi varem avaldatud laulutekste, näiteks 1818. aasta *Beiträges* ilmunud „Tähemõrsja” (H II 33, 137/40 (95); Knüpffer 1818; ERA, Jaanson 60–64 (36); H II 33, 137/40 (95)). Kui oletada vastupidist, et Jaanson saatis need laulud Knüpfferile, siis olnuks loogilisem neid leida käsikirja 1826. aasta osast. On tõsi, et Jaanson saatis Alexander Heinrich Neusile rahvalaule (Laugaste 1977: 420), neile on viidanud Neus oma käsikirjas (EKÜ F 232 f2, 27/32, (229–238, 241–253)) ja trükiväljaandes (Neus 1852: 460, 464, 447). Kuid Neus on ka nimetanud (1852: 447), et Jaansonis kogu sisaldab ainult osaliselt originaalmaterjali:

¹² Juhan Jaansonis 1889. aasta ära kirjas „Loomine” erineb, võrreldes Jaan Jaansonis ja *Beiträges*ga, mõne sõnastuse erinevuse ja uuema kirjaviisi kasutamise poolest. Näiteks 1889. aasta käsikirja laulu lõpuvärsis ütleb, et loojalind pani poegadest „kolmanda kukeks kiriku peale”, *Beiträges* ja Jaan Jaansonis käsikirjas aga on „kolmanda kiriko peäle”. Järgnevas laulus, „Kolm metsa”, on erinevalt *Beiträges* põhjajäestipärasest sõnavormist „lennas” Jaansonitel kirjas „lendas”. On ebatõenäoline, et Knüpffer vormi *lendas* murdevormiks *lennas* muutis, kuid vastupidist võis teha eesti kooliõpetaja. On ka võimalik, et Jaansonis käsikirjast oligi mitu versiooni. Jaansonis kui nimetatud „Loomise” variandi esmase üleskirjutaja poolt räägib üksnes see, et laulu lõpumotiivis nimetatud lind kirikutorni otsas leidub tegelikkuses pigem Lõuna- ja Lääne-Eestis: näiteks kuked asuvad Kirbla ja Noarootsi kirikutornis (Mäevere 2016). Kuke otsene nimetamine aga võib olla Juhan Jaansonis hilisem lisand.

„J. Jaanson, Läänemaa Karuse kihelkonna kooliõpetaja kogu sisaldab teiste kõrval ka selliseid laule, mis ta ise on kogunud [---].” Jaanson käsikiri sisaldab lauluosa kõrval pikki ümberkirjutusi trükiallikatest, nagu Otto Wilhelm Masingu aabitsast ja tekstest „Maarahva kalendritest”. Eduard Laugaste (1977) sõnul võis Jaanson olla saanud laule ka Knüppferile, kelle 1829. aastal välja antud Gresseli kalendris on mõne rahvalaulu päritolu ebaselge, kuid nad kõik leiduvad Jaanson käsikirjas. Laugaste ei maini vastupidist kahtlust, et Jaanson võis laule kopeerida. Missugune oli Jaanson käsikirjade lugu ja suhted Eestimaa Kirjanduse Ühinguga, vajab uurimist, kuid praegu väidan, et kõnealuse „Loomise” kirjutas üles Knüppfer, mis tähendab omakorda, et see tõenäoliselt pärineb Kadrina kihelkonnast.

Teine Knüppferi kogutud loomislaul leidub tema dateerimata käsikirjas (EKÜ, F 232 a, 127/8 (111)), seega laulu hilisem võimalik saamisae on pastori surma-aasta 1843. Laul on oletatavalt Kadrina pärimusest üles kirjutatud.¹³

Joonis 1. Arnold Knüppferi käsikiri (EKÜ, F 232 a, 127/8 (111)).

Kaks vanemat „Loomise” teisendit aastast 1847 leiduvad G. Weisse Lihula laulude kogus, mille on üle andnud tundmatuks jääda soovinud isik (EKÜ F 232 c, 8 (21); EKÜ F 232 c 11 (31)).

Neus avaldas kogus „Ehstnische Volkslieder” loomislaulu koos saksakeelse tõlkega, pealkirjaga „Der Schutzvogel” („Kaitselind”), mille oli Paide linna ümbrusest üles kirjutanud eesti-saksa kirjamees Friedrich Nikolai Russow (1828–1906) (Neus 1850: 39–41, 1852: 450, nr 7).¹⁴

¹³ Tekstis nähtav parandus ei ole ilmselt käsikirja autori oma, vaid hiljem tehtud.

¹⁴ Lisaks on Neusi koostatud raamatus Kreutzwaldi loomingut, vt märkus 11.

Ajaliselt järgmised 17 „Loomise” teisendit saab juba piiritleda kümnendiga: nimelt 1870-ndad, mille algust tuleb tinglikult lugeda aastast 1869.¹⁵ Nende kogujateks on olnud mitu tuntud humanitaari, nagu Mihkel Veske (4–5 teisendit), Ado Grenzstein (2 teisendit), Fr. R. Kreutzwald (1 teisend) jt. Erilise jälje on jätnud Martin Sohbergi koostatud laulikus „Neljas Eesti laulutooja” ilmunud „Piiri lind” (Sohberg 1876: 12), millest hiljem on saadetud viis ümberkirjutust.¹⁶

3.3. Loomislaulu kogumine 1880. aastatest 1940. aastateni

1880. aastate algul koguti kümmekond teisendit, kuid 1880-ndate lõpuosas on näha Hurda 1888. aastal avaldatud folkloorikogumise üleskutse tohutut mõju, sest aastal 1889 on lisandunud ligikaudu 30 loomislaulu (ja juba mainitud Jaansonid dublett), 1890. aastal aga 13 (ja kaks Sohbergi dubletti). Edaspidi, XIX ja XX sajandi vahetuse aegu vool vähenes, kuid siiski lisandus pea igal aastal mitu teisendit kuni 1940. aastani. Mõni korrespondent saatis samad laulud eri kogujatele, näiteks Johannes Niinase lühike „Loomise” motiividega lauluteisend algussõnadega „Part tuli paiust pita, päta...” on saabunud 1895. aastal nii Hurdale kui ka Eisenile, tagatipuks on sõna-sõnalt sama teksti saatnud 1896 ka Johann Reimann (H IV 7, 29 (7); E 18198 (10); H I 7, 175/6 (5)).

Sel perioodil on saadetud ka ainukesed loomislaulu variandid väljastpoolt laulutüübi traditsioonilist levikuala Vastseliinast. Selles moodustab põhjaeesti tüüpi setokeelne „Loomine” kohaliku „Ilma parandamisega” omapärase liitlaulu.¹⁷ Teose autor on suure tõenäosusega üks üleskirjutajatest, Karl Fluss (H I 6, 105/6 (13)) või Jaan Sandra (H I 6, 318 (1)), ning üks kahest variandist jäi kõrvale kui dublett.

Vahemikus 1891–1899 on talletatud 44 teisendit ja sealt kuni 1940. aastani umbes 80 teisendit, kusjuures paus oli aastatel 1918–1920. Laulude avaldamise järel (ER) näivad mõned inimesed olevat raamatust folkloorikogujate jaoks tekste meenutanud (E 61723/4 (30); ERA II 3, 326/7 (11)).

3.4. „Loomise” viiside noodistamine ja helisalvestamine

„Loomise” viise jäädvustati enne 1940-ndaid eelkõige Eesti Üliõpilaste Seltsi 1904.–1916. aasta kogumistöös raames. Esimestena noodistasid ühe loomislaulu viisi 1907.

¹⁵ Siin ja edaspidi on aastad antud kohati hinnanguliselt või vahemiku algusaasta järgi, sest kõigi üleskirjutuste kohta ei ole täpseid andmeid.

¹⁶ Peeter Kurg on saatnud 1910. aastal „Loomise” viisi koos Sohbergi lauliku tekstiga (EÜS VII 108/9 (31); EÜS VII 71 (31)). Siegfried Lindi 1921. aasta kogus on ka Sohbergi teksti esitaja nimi, Aleksander Martinson (E, StK 1, 100/101 (146)). Kahtlusi tekitab, et mees on – käsikirja põhjal otsustades – esitanud trükiallikaga samas sõnastuses ja järjekorras kõik Sohbergi lauliku regilaulud vahemikus nr 11–18 (Sohberg 1876: 11–16), kusjuures teksti on kohati veidi toimetatud, nt „oisukene” (oinas) on muudetud sõnaks „poisikene” (E, StK 1, 99 (145–152)). Neil asjaoludel kahtlen, kas ta neid laulis.

¹⁷ Mõlemad on ilmunud „Setukeste lauludes” (Hurt 1904: 169–170, nr 165, 166), kuid parim seto laulu asjatundja Paul Hagu kinnitab, et vähemalt kaks kolmandikku on kirjalik autorilooming (isiklikust e-kirjavahetusest).

aastal Mart Saar ja Hans Siimer, see oli algussõnadega „Pääsukene päävalindu” kiigeviis Suure-Jaani kihelkonnast (EÜS IV 1548 (14)). Vanemate lauluteisendite viise õnnestus koguda Esimese maailmasõjani. Pärast ilmasõda jäi „Loomise” noodistamine mõneks ajaks soiku. Haruldase „Loomise” helisalvestuse fonograafia ja ka noodistuse on teinud Soome etnomusikoloog Armas Otto Väisänen 1913. aastal Kuusalu kihelkonnas. Järgmised kaks „Loomise” esitust fonografeeris Rudolf Põldmäe alles 1937. aastal samast kihelkonnast. Edaspidi on juba magnetofoniga rohkem salvestatud aastail 1957–1972, kokku 17 loomislaulu teisendit.

4. Eesti loomislaulu võimalikke seoseid kiikumisega

Kui palju eesti „Loomise” teisenditest kannab märke nende võimalikust laulmisest kiikumise ajal? Tavalisi kiigelaule iseloomustab kiikumisega seotud temaatika, viis, esitus ja mõnikord kommentaarid. Kuna pikaajaline laulmine teatud kontekstis võib jätta jälje laulu värsi- ja muusikatekstile, oletan, et „Loomise” laulmine kiikumisel võis mõjutada laulu temaatikat, liita kiigemotiive ning kajastada viisides ning esitaja ja/või koguja märkustes.

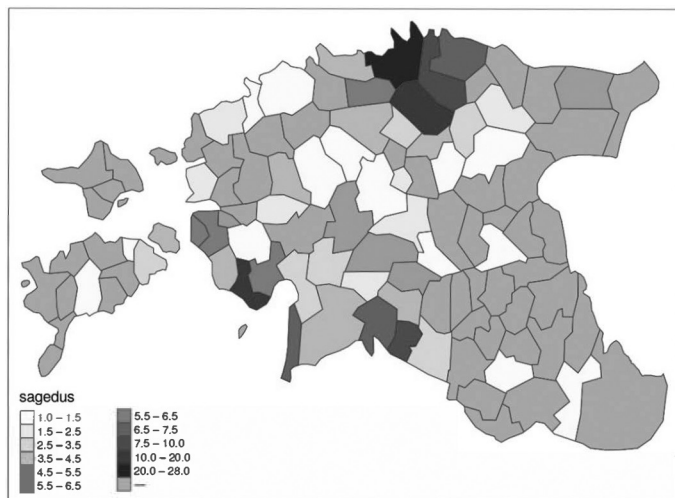
4.1. Tekstid

„Loomise” teisendite seas leidub palju tüüpilisi tekste, samuti liitumisi ja segunemisi muude teemadega ning katkendeid. Esineb ebatavalisi teisendeid, milles lind otseselt ei loogi oma munadest või poegadest maailma osi. „Loomisega” sarnaseid motiive sisaldavad ka iseseisvad laulutüübid, nagu „Õunapuu”, „Kolm õuna” ja „Kolm metsa”. Ühes erandliku lõpuga „Õunapuu”-mõistatuslaulus sümboliseerib õun näiteks vaeslast;¹⁸ laulus kutsutakse aga erilise sisulise põhjuseta korduvalt mõistatama „kivikirju lindu” – see võib olla jälg tüüpilisest loomislaulu merest sündinud linnust (E 18850/2 (11)). Sageli mõistatuslauludes ja kiigelauludes esinev mütopoeetiline õunapuu sarnaneb loomisloo õunapuuga: tal on kolm oksa ja õuna, puu asub mäel või mere keskel ning paistab kiigelt, õun igast küljest ise värvi. Need laulud esindavad justkui selle maailma kosmoloogilist pilti, milles leiab aset kosmogoonia ehk ilmamaa loomine.

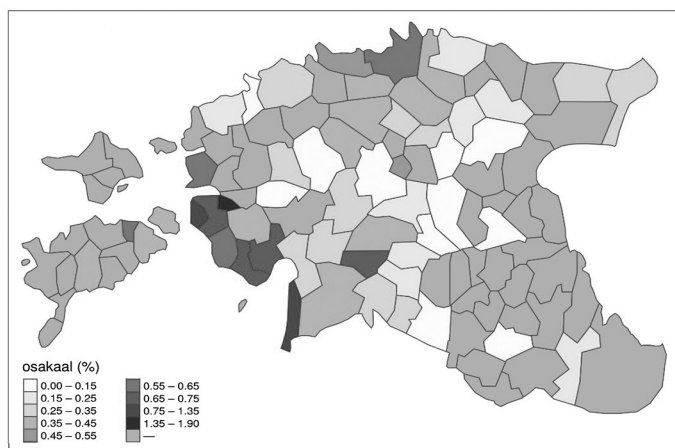
Kõige arvukamalt loomislaulu teisendeid on uuritaval perioodil kogutud Kuusalu (25 üleskirjutust + 2 helisalvestust), Tõstamaa (9 + 3), Ambla (11) ja Kadriina kihelkonnast (9). Ka kõige rohkem viise (kokku 8) on kogutud Kuusalust. Kogutud loomislaulude paiknemine on kujutatud kaardil 1, mille järgi peamine levikuala, nagu varemgi sedastatud, on „rannik Viru ja Harju piiril ning Põhja-Järvamaa, rannik Matsalu ja Pärnu lahe vahel ning Muhu ja Ida-Saaremaa. Pääle selle on kaks harvemat keskust Jõhvi ja Vaivaraga ning Lõuna-Mulgimaal Karksi piirkonnas.” (Masing 1998: 11; vrd ER: XXXIX) Mõnes üldiselt väga rikkalikus laulupiirkonnas, nagu Kagu-Eesti või Kihnu, „Loomist” sama hästi kui ei ole.

¹⁸ Rahvalauludes võib õun sümboliseerida tütarlast, õunapuu olla ema kujund, kuid „Õunapuu” ja „Loomise” laulus on see kujund ebatavaline.

Lauluteisendite esinemise tihedust vaadates tuleb arvestada, et Eesti eri kihelkondades on rahvalaulude kogumistöö toimunud erinevalt, mistõttu teatud paik-konnast arhiivi jõudnud „Loomise” teisendite suurem hulk ei tarvitse osutada suu-remale tuntuusele, vaid võib osutada hoosamale kogumisele. Kuusalust Põhja-Eestis ja selle naaberladelt kogutud regilaulude arv on üldse väga suur, mistõttu on ootus-pärane sealt kogutud rohke loomislaulude hulk. Kaart 2 näitab „Loomise” osakaalu kõigi samast kihelkonnast kogutud regilaulude seas ehk oletatavat populaarsust – selle poolest on Kuusalust eespool mitmed Lääne-Eesti kihelkonnad.

Kaart 1. „Loomise” teisendite arv kihelkonniti.

Kaart 2. „Loomise” teisendite osakaal kihelkonnast kogutud regilaulude seas. Suurima osakaaluga on esindatud Lihula (1,9%), Häädemeeste (0,8%), Hanila (0,8%), Audru (0,7%), Tõstamaa (0,7%), Kõpu (0,7%), Karuse (0,7%).

Regivärsilise „Loomisega” on sageli põimunud kiigelaulumotiive – kokku 76 variandis. Kuusi (1956: 62–63) on kiikumisega seostuvad variandid eristanud oma ette redaktsiooniks, mis on olnud tuntud „saarekestel” Mandri-Eesti lääneosas, Saaremaal, Kuusalus ja Suure-Jaani kihelkonnas. Nende vahealadel olla esinenud omavahel segunenud kiigel ja põõsas pesitsemise redaktsioonid. Samuti olevat soomepärasema sõnastusega „Loomine”, mis enamasti on üles kirjutatud Kuusalus või Suure-Jaanis, harilikult seotud kiikumisega.

Kiikumisega seotud loomislaul algab sageli nurinatega halva kiige üle ja linnu saabumisega linnast. Need motiivid esindavad tüüpe „Kitsas kiik” või „Kiik sobimatul kohal”. Huvitaval kombel kasutatakse kitsa kiige kirjeldamiseks suure, läbi kolme ilma ulatuva maailmapuu kujundisüsteemi: alt ei mahu hani ujuma, pealt ei pääsuke pugema, vahelt ei mahu varblane. (Lindude nimed võivad mõnevõrra varieeruda.) Need linnud esindavad folkloori kujundisüsteemis eri ilmasid: hani on alumise tasandi veelind, pääsuke päikeselind ja varblane tavailmast. Lõpuks ilmunud loojalind suudab igalt poolt läbi lennata ja teeb pesa, mõnikord on ka öeldud, et kiige keskele (H IV 2, 60/2 (13)). Võimet kolme ilma vahel vabalt liikuda on paljudes usundites peetud üleloomulikuks (vrd Eliade 2021: 122).

[---] Ma läksi kiike katsuma:

kas sie kiike kannab mind?

Ei sie kiik ei kannud mind.

Teinud kiige kitsukese,

kiigeaisad atukesed:

alt ei saan' ani ojuda,

pealta pääsuke pugeda,

vahelta varblane linnata.

Siis tuli linnast kirju lindu,

alevist tuli alli lindu,

Pieterburist punane lindu –

sie siis lindis kiige alta,

kiige alta kiige pealta. [---]

H II 2, 388/9 (509) < Lihula khk., Lihula v., Saare kõrtsi saun – M. Ostrov ja O. Kallas < Ann Külm, 59 a. (1889)

Mõningates lauluteisendites ei kaevatagi kiige üle, vaid lihtsalt ilmub lind, kes suudab kolmest tasandist läbi lennata (nt H II 35, 290/1 (169)). Igal juhul võib kiige kirjeldus omandada uue tähenduse ja muutuda üldisema hiiglamõõtmega objekti või puu sümboliks. Iseloomulik on ka, et „Kitsa kiige” redaktsiooni loomislaulud ei alga õunapuuga. „Kitsas kiik” ühenduses „Loomisega” on iseloomulik Lääne-Eestile (vrd Ribenis 1994). Teist peamist kiikumisega seostuvat loomislaulu redaktsiooni võiks nimetada „Pesa penni peal”. Siin ei ole kolmeosalist kiike, kuid on selgesti öeldud, et pesa tehti kiige võllile, õrrele või pennile. See redaktsioon esineb Põhja-Eestis. Siirdevormilise loomislaulu ringmänguvariandid „Siidisulgis linnukene” refrääniga

võisid seostuda kiigega sel moel, et neid lauldi-mängiti kiige juures peoplatsil, kuid seal eraldi tunnuseid pole. Neid on uurimismaterjalis kokku 23.

4.2. Viisid

Uurimismaterjalis (kuni aastani 1972) on 40 koos viisiga jäädvustatud loomislaulu: nende seas 25 regiviisi, 14 siirdevormilist ringmänguviisi ja üks uuema rahvalaulu viis. Kuidas nende seast ära tunda kiigeviise? Põhja-Eesti tüüpiliste kiigeviisidele on iseloomulikud pikendused ja kaunistused paaritutel silpidel. Saaremaa kiigeviisidel on sarnaselt muude vanemate viisidega pikendus lõpusilbil. Viisidel on harilikult üherealine või kaherealine vorm, kus esimene ja teine viisirida on suhteliselt sarnased, ja kitsas heliulatus. Lõuna-Eesti ja osaliselt ka Kesk-Eesti kiigelaule iseloomustavad kiigeteemalised refräänsõnad, näiteks „kiigele” iga värsi lõpus. Siirdevormilised lauluvariandid tunneb ära teksti ülesehituse, viisi ja „vaat luuli”-tüüpi refrääni järgi, mida paaril korral asendab või täiendab „trallallaa” (E 53403 (3), Anderson LL 6573). (Tampere 1960; Rüütel 1969b; Vissel 2002; Särg 2008)

Selliste eelduste kohaselt esineb „Loomise” juures 12 kiigeviisi (üheksa pikenduste ja kaunistustega põhjaeesti viisi, kaks lõpupikendusega saare viisi ja üks lõnaeesti tüüpi refrääniline regiviis). Nad kuuluvad kiigelaulumotiividega tekstide juurde, välja arvatud ainult mõne tekstivärsiga Väisäneni helisalvestus (EÜS X 1103 (545)). Ülejäänud 11 juhul on regivärsilist „Loomist” lauldud jutustavatele lauludele omaste kaherealiste regiviisidega. Nende seas on kaheksa eri viisi, sest paar laulikut on korduval salvestusel laulnud ühe ja sama viisiga.

Joonis 2. Armas Otto Väisäneni käsikiri: tüüpiline kaunistustega kiigeviis Kuusalu kihelkonnast. 1913 (EÜS X 1103 (545)).

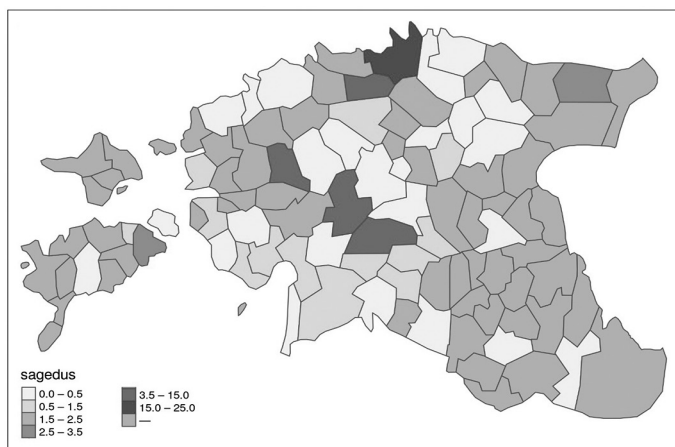
4.3. Lisateave laulude esituse kohta

Kokku 14 juhul on loomislaulu teksti või viisi juures täiendusi, et see on žanri poolest kiigelaul. Sealhulgas kolmel juhul on seda märgitud kiigemotiivideta tekstide viisi kohta: kaks korda „kiigeton” ja üks kord „kiigeviis”. Üht kiikumise tekstimotiiviga

„Loomist” olevat lauldud „karjatooniga” (EÜS VIII 2532 (159)) ja üht loomislaulu võidud laulda ka pulmas noorikule (EÜS VI 972 (113)). Mõni siirdevormiline laul on tähistatud kui „mängulaul”. Kuusalu suure lauliku järeltulija Risanda Kravtsov jutustab mõlema temalt helisalvestatud loomislaulu juurde, et seda lauldi tingimata kiikumise ajal (RKM, Mgn II 1548 c ja 1610 a; Jaago 2000: 207). Kravtsov ei kasuta sealjuures tüüpilist kiigeviisi ja koguja Ingrid Rütli küsimusele, kas see on „kiigelaul”, vastab Kravtsov eitavalt, kuid kinnitab uuesti, et vanaema soovitas seda kiikumise ajal laulda. Võib-olla ta ei saanud küsimusest hästi aru, kui kiigelaulu mõiste oli talle harjumatu.

4.4. Kiigel laulmise märkidega loomislaulud

Vastavalt eelnenud analüüsile kannab kiigel laulmise märke kokku 79 „Loomise” teisendit. Need laulud moodustavad 38,2% ehk üle kolmandiku regivärsilistest loomislauludest ning 34,2% kõigist uurimise all olnud lauluteisenditest. See tulemus võib ligikaudu kajastada XIX sajandi tegelikkust, arvestades, et kõik kiigel lauldud „Loomise” teisendid ei tarvitsenud olla vastava jäljega ning teisalt ei pruukinud kiigemotiividega läbi põimunud laulud alati kõlada kiigel. Kiigel laulmise märkideks on eelkõige kiigeteemalised tekstimotiivid (76 juhul); oletatavad kiigeviisid (12) ja lisateave (14) langesid enamasti nendega kokku. Seega kiikumise motiivid tekstides leidsid paarikümnel juhul lisakinnituse.

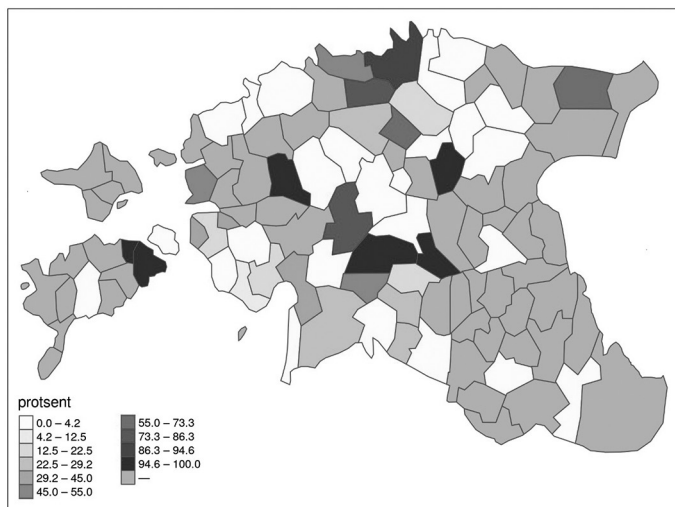

Kaart 3. Kiikumisega seotud „Loomine” kihelkonniti, kokku 79 teisendit. Kiikumisega seotud „Loomise” tekstiteisendid olid levinud Põhja- ja Lääne-Eesti rannikualadel ja nende levikuala ulatus mõnel pool kiiludena sisemaale. Samades piirkondades on ka kiikumise osakaal loomislauludes suurem.

Võrdluseks kontrollisin ERA viisikartoteegi põhjal teiste jutustavate laulutüüpide seost kiikumisega, kuid ühelgi juhul polnud see nii valdav. Lüroepilistest lauludest on märgitud kiigelauluks või kiigeviisiga laulduks kolm korda „Arg kosilane”, kaks korda „Ema haul”, „Suur tamm”, „Vend ostab ehteid”, „Mere

pühkimine” ja „Ehted kadunud”. Isegi kui analüüsida teiste lüroepiliste laulude kõigi viiside ja tekstide tunnuseid, siis arvatavasti ei tõuseks ükski neist kiigel laulmise poolest esile.

Kaartide 3 ja 4 põhjal jääb „Loomise” tugevaim seos kiigel laulmisega üsna samasse piirkonda, kust loomislaule on rohkem kogutud: eelkõige Eesti põhja-, lääne- ja edelaosa rannikualale. Sealhulgas paistab laulu ülisuur seos kiikumisega silma neis kihelkondades, kust on jäädvustatud suhteliselt vähe loomislaule – st kui rahvaluulekogus on kihelkonnast üks-kaks loomislaulu, mida on omakorda lauldud kiigel. Paiknemine Eesti äärealadel võiks osutada vanale pärimusele, mis on perifeerias püsinud, juhul kui kultuuriline raskuspunkt asunuks Eesti keskel. Kui aga arvestada, et minevikus liiguti palju mööda vett, siis võisid muistseks keskuseks olla hoopis veeteedeäärased alad. Loomislaulu side rannikualadega võib näidata laulu elavat kasutust ning vett pidi liikujate osa pärimuse vahendamisel.

Kaart 4. Kiikumisega seotud teisendite osakaal regivärsilistes loomislauludes kihelkondade kaupa, kokku 38%. Tulemused ei pruugi olla usaldusväärsed, sest enamikku kihelkondi (v.a Kuusalu, Tõstamaa, Ambla) esindas alla 10 lauluvariandi.

Mõnede loomislaulu kiigeteisendite ulatumine sisemaal asuva Suure-Jaani ja Viljandi suunas (Kuusi 1956: 62–63) võib olla seotud varasema Pärnu–Viljandi–Tartu veeteega. Andres Tvauri (2001) kirjutab, et vanadel kaartidel ja kirjutistes näidatakse Pärnu ja Tartu vahelisi jõgesid ja järvi katkematu veesoonena, millel saab liigelda paadiga, ning Pärnu jõgi on muinas- ja keskajal kandnud nime Emajõgi. Kui ka veeteed mööda Tartusse jõudmine oli kaheldav, siis olevat Pärnu ja Viljandi vahel olnud suhteliselt hea veete, mida kasutati ka taliteena (Hermann 1967). Loomislaulu levikuala ja laulmine kiigel asuvad Põhja- ja Lääne-Eestis ehk üldjoontes samas piirkonnas, kus kasutati suurt kahe poolega külakiike. Eestiga sarnane kiigetüüp ja kiigelaulud olid tuntud ka Ingeris (Salminen 1931; Talve 1961).

5. Kiikumine kalendripühade kombestik

Eesti ja teiste läänemeresoome maade rahvad kiikusid ning laulsid kiigel kevadiste pühade ajal. Kiikumise rahvusvahelisele levikule ja viljakusmaagilisele tähendusele tõmbas tähelepanu James George Frazer oma teoses „Kuldne oks” („The Golden Bough”, 1894: 230). Edaspidi ta täiendas oma teooriat näidetega Uus-Guinea kaide kiikumisest ja laulmisest puu otsa kinnitatud kiikedel jamsi külvamise perioodil, tüdrukute kiikumisest kiriku kellanööride küljes Saksamaal ristipäeval ning lätlaste (eestlastega sarnasest) kiikumisest lihavõtte ja jaanipäeva vahel – mõlemal rahval linakasvu soodustamiseks. (Frazer 1911: 156–157, 1912: 101, 107, 1913: 247–248)

Kiikumisega seotud kombestik ja laulud on pakkunud uurimisainest, mille vastu tarkas eesti folkloristikas esmane huvi ilmselt pärast Soome kolleegide töödega tutvumist (Viidalepp 1936; vrd Mansikka 1932). On arutatud „Harja otsimise” laulu usundilist tähendust: kas võis see olla kiigelaul, kus neiu kirjeldavad loojuvat päikest kui merre vajuvat harja, sellal kui õõtsuv kiik ise on päikese sümbol? Või ehk saaks kiike tõlgendada kui merd pühkivat harja? (Hiimäe 2006b; Lintrop 1999; Kuusi 1963: 193–196; Masing 1998: 15)

Uurijate küllalt üksmeelse arvamuse kohaselt oli kiikumine ning kiigel laulmine kevadiste pühade ajal nii meelelahutus, suhtlemisviis kui ka maagiline toiming viljakuse ja õnne saavutamiseks suvepoolaasta alguses (Hiimäe 1981; Vissel 2002). Sõltuvalt kohalikust tavast võis kiikumine eri piirkondades alata eri pühadel, näiteks Lõuna-Eestis ja Ingerimaal koguneti välja kiikuma lihavõttepühal, Põhja-Eestis ja mitmel pool Soomes aga suvistepühal. Nii Eestis kui ka Soomes kiiguti samuti keskest maha toetatud laual: *hiipati lauda* ehk *tsõögati* urbepäeval või lihavõttepühadel. Eesti ning lähirahvaste kombestiku põhjal võiks oletada, et lihavõttepühaga on segunenud vanemat ristiusueelset kevadpühade ja kevadise aastaalguse kombestikku. (Viidalepp 1936; Talve 1961; Hiimäe 1981, 1984, 2006a; Vissel 2002) Suvistepühade juurde kuulus Põhja-Eestis ka munade värvimine, mis võib Mall Hiimäe (2018: 125) arvates olla jäänuk kunagisest külvipüha rituaalist.

Mircea Eliade (1954 [1949]) on eri kultuuride aastavahetuse (või ajaperioodi alguse) kombestikku võrreldes leidnud, et see sisaldab tüüpiliselt lagunemise ja taasloomise aega sümboliseerivaid tegevusi, mille hulgas on ka „loomine”: viljakusrituaalid, sõnamaagia, tavandilaulud, soovitud sündmuste läbimängimine ja võimetus kohata üleloomulikke olendeid. Ühe aastavahetusekombestiku maagilise toiminguna on ta nimetanud ka loomisloo esitamist.

Maailmas on kiikumine laialt levinud ja paljudel juhtudel seotud kalendritavadega, sealhulgas ka neis kultuurides, millel on seoseid maailmamuna müüdiga. Indias olevat kiigutud tuhandeid aastaid tagasi ja viiteid rituaalsele kiikumisele leidub juba veedades (Van De Bogart 2014). Indias peetakse paljudes paikades iga-aastast kiikumisfestivali, neist teadaolevalt vanim olevat Rajo festival Orissas, mis toimub alates II sajandist eKr suvise pööripäeva aegu, enne vihmaperioodi algust (Bhattacharya 2010). Kiikumise rituaal oli tuntud ka vanas Egiptuses ja antiikkultuuris. Kiikumine kui maagiline toiming lihavõttepühadel, aga ka jüripäeval või suvistepühal koos muude kevade alguse kommetega, näiteks munade värvimise,

laulude ja ringmängudega, hõlmab Euroopa idaosa, esinedes slaavi, balti ja soomeugri rahvastel Kreekast kuni Skandinaaviani (Talve 1961; KOO). Talve (1961) oletab, et see piirkond võib osalt edasi kanda antiikmaailma uskumusi ja traditsioone. Kreekas näiteks kiiguti Anthesteria pidustuste kolmandal päeval Aiora rituaalis, mis oli seotud Dionysose kultusega ja viinamarjasaagi valmimisega (Merkelbach 1964: 184–185). Fritz Boehm (1917) näitab ajalooliste tekstide analüüsi kaudu, et ilmselt oli juba Vana-Kreekas unustatud Aiora rituaali algne tähendus. Vanu kiikumiskombeid on aga raske mõista ka sellepärast, et kiikumise seotud sõnavara ei ole spetsiifiline ja tähendab erinevaid nähtusi.

Nii kevadpühade kui ka loomislaulu üks keskseid atribuute on loomise ja viljakuse sümbol muna. Ka kiigelaulude tüüpvärssides kutsutakse tooma kiigele kanu ja mune. Schlegel kirjutab (1830: 110): „Mõned tõid, kui marjaeg oli, marju kaasa, teised mune – mõned teised natuke keedetud liha, kana, tedre, mille isa või vend oli ühe või paar päeva varem tabanud – ja kõik jagati õelikult.” Nii kaugemate kui ka lähemate rahvaste kevadiste pühade sümboolikas esinevad muna ja linnud eri seostes, näiteks liivlastel lindude äratamine, setodel *tsirgupäiv*, millel omakorda on palju paralleele lähemate ja kaugemate rahvaste juures. Venetia Newall (1989) kirjutab, et muna ja ka lind-fööniks on väga erinevates usundites, rituaalsetes ja maagilistes toimingutes loomise ja taassünni sümbol. Muna on näiteks päikese sümbol, mida on kasutatud päikese ravimiseks, kui see on tundunud nõrk. Lind-jumalanna on inspireerinud Hasso Krulli (2012) esseed loomislaulust.

Võiks oletada, et ka eesti „Loomise” laulmine oli osa kevadisest rituaalist – kas koos kiikumise või sellega hiljem liitudes. Arvestades, et Kuusi hinnangul olid just kiikumise seotud „Loomise” redaktsioonid soomepärasemad, võisid need saabuda põhja poolt uute asukatega või/ja Soome eeskujul suurte kiikede ehitamisega. Varasemale Põhja-Eesti tüüpi vastastikku laudadega külakiigele mahtus nii Schlegeli (1830: 114) kirjelduse kui ka Gehlhaari (EKM EKLA, B-37:1257-1, 1840) pildi järgi kuus inimest. Lõuna-Eestis oli teistsugune, ühe lauaga pikisunnas liikuv kiik. Soome suurt külakiike, kuhu mahtus korraga kuni paarkümmend inimest, peab Talve (1961) XIX sajandil arenenud sotsiaalse suhtlemise nähteks. Hiiglaslik külakiik olevat kujunenud maa lääneosas, kust see levinud ka ida poole, Karjalasse, Põhja-Eestisse ja Ingerisse. Kiigepidude õitseage on olnud Talve järgi 1860.–1880. aastate ümbruses Lääne-Soomes. Esimesed kiikumise tekstimotiiviga „Loomise” teisendid on Eestis üles kirjutatud 1860. aastatel Pärnumaal, kuid muidugi on XIX sajandi algupoolelt liiga vähe laule nende põhjal järelduse tegemiseks. Võib-olla oli „Loomise” rituaalne laulmine kiigel, näiteks ingeri väikse lihavõttekiige taolisel kiigel vanem komme, mis hiljem segunes meelelahutuslikuks muutuva kiikumise. Ka karjala loomislaulu on kasutatud kevadel viljakusmaagiliselt külvisõnade funktsioonis (Tarkka 1996).

Eesti uuem „Siidisulgis linnukese” ringmäng võib olla (suvepool) aasta alguse tähistamisel sarnase funktsiooniga kui kiikumine, nagu on näha mitme eesti pärimust tõenäoliselt mõjutanud lähirahva pärimusest. Slaavi ja balti rahvastel seostus kiikumise kevadpoolaasta algus, kus kiige juures ja kiigel lauldi „ai-ljuli”-taoliste refäänidega laule (nt Astrauskas 1999: 62). Seostatuna kevadise aasta alguse rituaaliga

jutustab „Loomine” sümboolse taassünni lugu. Tsüklilise ajaarvamise loogika järgi võis eelmisest tsüklis jääda midagi taasloomise jaoks alles, võib-olla samuti, nagu lõigatud viljast jäid alles seemned, lindudest munad ning inimestest luud ja lapsed. John Irwin (1983: 2) kirjutab, et rituaalne taasloomine (ingl *re-enactment of cosmogony*) oli tingitud vajadusest saada õigesse suhtesse püha maailmaga kui kosmilise korra allikaga, millest sõltus inimese ellujäämine.

Kiik võib olla kosmoloogiline sümbol, eriti kui arvestada, et osas lauluteisendites on seda kujutatud kolmeosalisena, nagu ulatuks see eri ilmadesse. Teisalt pöörleb kiik ümber oma keskse võlli nagu tähistaevas ümber ilmasamba. Kiige ehitamine ja mahavõtmine pärast pühi meenutab ka mitmete rahvaste kommet püstitada kevadise aastavahetuse perioodiks maailmapuu või -sammast ja pärast see uuesti maha võtta (Kuiper 1983). Pesa tegemine ja munemine kiige keskele, võllile, oleks aga maailma (taas)loomine – mida Eliade sõnul (2021: 422) alustatakse tavapäraselt selle keskpunktist.

6. Kokkuvõtteks

Loomislaulu, kiikumise ja suvepoolaasta alguse vahel leidub eesti folklooris mitmesuguseid seoseid, mis tsüklilise ajakäsitluse taustal annavad võimaluse tõlgendada „Loomise” laulmist kiikudes kui osa kevadisest aasta alguse rituaalist. Selle oletuse kontrollimiseks analüüsisin täpsemalt loomislaulu teisendite ja kiikumise vahelisi seoseid. Eesti loomislaulust on meieni jõudnud vanem ja uuem (siirdevormiline) versioon. Kiikumisega seostub „Loomise” vanem versioon, mida on jäädvustatud XIX sajandist XX sajandi algupooleni Põhja- ja Lääne-Eesti äärepäärtkondades ja mõnevõrra Kesk-Eestis, s.o põlisel, teatud ühisjoontega põhjapoolsel regilaulualal. „Loomise” siirdevormiline versioon koos ringmänguga esindab Pärnumaal kujunenud uuemat traditsiooni, mida võidi siiski mängida endisel kiigeplatsil.

Regivärsilise „Loomise” seosed kiikumisega ilmnevad laulutekstides ja -viisides esinevate kiigelauludega ühiste tunnuste kaudu, mis võivad olla kujunenud kiigel lauldes. Teisest küljest, vanemal loomislaulul ei ole eriti seoseid muude tegevustega ega spetsiifiliste meloodiatega. Üle kolmandiku (38,2%) regivärsiliste „Loomise” teisendite tekstimotiividest ja viisidest on põimunud kiigelauludega ja osutavad, et neid oli traditsiooniliselt lauldud kiigel või kiikumise juures. Kuigi kiigel lauldi ka muid eepilisi laule, on nende seos kiikumisega tunduvalt juhuslikum. Kaudsemalt võib laulul olla ka seos külvirituaaliga sidemete tõttu kiikumise, munade ja munade värvimisega, eriti kui arvestada, et ka karjala loomislaul on kuulunud külvirituaali juurde.

Eesti loomislaulu ja kiikumise seoste järgi saab vähemalt oletada, et kunagi peeti kevadist rituaali, kus kiigel taevakehade taassünnist laulmisega püüti maailma korda seada ning inimest ja loodust viljakana hoida. Kiik ise võis olla nii otse pöörlevat kosmost või ka maailmapuud või -mudelit esindav sümbol. Eesti „Loomisest” seostuvad tihedalt kiigelauludega kaks versiooni, „Pesa penni peal” Põhja-Eestis ja „Kit-sas kiik” Lääne-Eestis.

Käsitledes loomislaulu maailma igakevadise taasloomise osana, ei tekita probleeme see, et lind ja muna, päike ja kuu oli juba olemas – „Loomine” ei alga kaosest, vaid see on jätkuva tsükli rituaalne alustamine.

Tänapäev oma töökaaslasel Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivist, eelkõige Kaarel Veskist levikukaartide vormistamise eest, aga ka Mari Sarve ja Aado Lintropi oma nõuandeid ja mõtteid jagamast. Tänapäev kogu südamest Keele ja Kirjanduse toimetust, eriti Ott Heinapuud ja Maria-Maren Linkgreimi abi eest artikli trükiks ettevalmistamisel. Artikkel on valminud Eesti Teadusagentuuri projekti PRG1288 „Folkloorse varieeruvuse korpuspõhine käsitlus: regilaulutraditsiooni piirkondlikud stiilid, teemavõrgustikud ja suhtlusviisid” raames.

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) Eesti Kultuuriloolise Arhiivi (EKLA) fotokogu

B-37:1257 – T. Gehlhaar – Fr. Schlater, Kiikujad. Koloreeritud lito 1840. aastaist.

Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) käsikirja- ja helikogud

Anderson LL – Walter Andersoni lastelaulude kogu

E – Matthias Johann Eiseni rahvaluulekogu

EFA – Eesti folklooriarhiivi kogu (Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu alates 1996. aastast)

EKÜ – Eestimaa Kirjanduse Ühingu rahvaluulekogu

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu

EÜS – Eesti Üliõpilaste Seltsi rahvaluulekogu

H – Jakob Hurda rahvaluulekogu

RKM, Mgn II – Eesti (NSV) TA Fr. R. Kreutzwaldi nimelise (Riikliku) Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna helilintide kogu

VEEBIVARAD

ERAB = Eesti regilaulude andmebaas. Koost Janika Oras, Liina Saarlo, Mari Sarv, Kanni Labi, Merli Uus, Reda Šmitaite. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv 2003–2021. <https://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>

SKVR = SKVR-tietokanta – kalevalaisten runojen verkkopalvelu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://skvr.fi>

KIRJANDUS

Astrauskas, Rimantas 1999. The Lithuanian calendar rites and music: On the issue of cycle unity. – Ritual and Music: Papers Presented at the International Ethnomusicologist Conference Held in Vilnius, Lithuania, December 11–12, 1997. Toim R. Astrauskas. Vilnius: Lithuanian Academy of Music, Department of Ethnomusicology, lk 55–68.

Bhattacharya, Deepak 2010. *Rajo*, The Swing Festival of Kalinga (India). – South East Asian Review. http://www.southeastasianreview.com/Rajo_Swing_Festival_Kalinga_India.pdf

- Boehm, Fritz 1917.** Das attische Schaukelfest. – Festschrift Eduard Hahn zum LX. Geburtstag, dargebracht von Freunden und Schülern. (Studien und Forschungen zur Menschen- und Völkerkunde XIV.) Toim Hugo Mötefindt, Alfred Vierkandt, Walther Vogel. Stuttgart: Verlag von Strecker und Schröder, lk 280–291.
<https://archive.org/details/festschrifteduar00hahn>
- Eliade, Mircea 1954 [1949].** Cosmos and History. The Myth of the Eternal Return. Tlk Willard R. Trask. New York: Harper Torchbooks.
- Eliade, Mircea 2021.** Šamanism ja arhailised ekstaasitehnikad. Tlk Mirjam Lepikult. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- ER = Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest.** Esimene köide. Toim Matthias Johann Eisen, Kaarle Krohn, Vihtori Alava, Oskar Kallas, Walter Anderson, Villem Grünthal. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1926.
- ERL = Eesti rahvalaulud.** Antoloogia. I–IV kd. Toim Ülo Tedre. Tallinn: Eesti Raamat, 1969–1974.
- ERIV = Eesti rahvalaule viisidega.** Koost Herbert Tampere. I–V kd. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, Eesti Raamat, Valgus, 1956–1965.
- Frazer, James George 1894 [1890].** The Golden Bough: A Study in Comparative Religion. 1 kd. New York–London: MacMillan and Co.
<https://archive.org/details/goldenboughstudy01fraz>
- Frazer, James George 1911.** The Golden Bough: A Study of Magic and Religion. 3. tr. III osa. The Dying God. London: MacMillan and Co.
<https://archive.org/details/goldenboughstudy04fraz>
- Frazer, James George 1912.** The Golden Bough: A Study of Magic and Religion. 3. tr. V osa. Spirits of the Corn and of the Wild. I kd. London: MacMillan and Co.
<https://archive.org/details/goldenboughstudy07fraz>
- Frazer, James George 1913.** The Golden Bough: A Study of Magic and Religion. 3. tr. VI osa. The Scapegoat. London: MacMillan and Co.
<https://archive.org/details/goldenboughstudy09fraz>
- Hermann, Uno 1967.** Tartu, Viljandi ja Pärnu vaheline veetee. – Eesti Loodus, nr 4, lk 233–234.
- Hiiemäe, Mall (koost) 1981.** Eesti rahvakalender. 2. kd. Tallinn: Eesti Raamat.
- Hiiemäe, Mall (koost) 1984.** Eesti rahvakalender. 3. kd. Tallinn: Eesti Raamat.
- Hiiemäe, Mall 2006a.** Päiv ei ole päiväle veli. Lõunaeesti kalendripärimus. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 22.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Hiiemäe, Mall 2006b.** Kosmogoonilise harja otsimine. – Regilaul – esitus ja tõlgendus. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 23.) Toim Aado Lintrop. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 21–48.
- Hiiemäe, Mall 2017.** Lihavõtted ehk ülestõusmispühad. – Eesti rahvakalender. Veebiväljanne. Koost Selma Läht, M. Hiiemäe. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv. <https://www.folklore.ee/erk/exhibits/show/lihavotted>
- Hiiemäe, Mall 2018.** Virumaa kalendripärimus. Tartu–Rakvere: EKM Teaduskirjastus, Viru Instituut.
- Hurt, Jakob 1904.** Setukeste laulud. Pihkva-Eestlaste vanad rahvalaulud, ühes Räpinä ja Vastseliina lauludega. I kd. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 104.) Helsinki: Soome Kirjanduse Selts.

- Irwin, John 1983.** Editor's introduction. – Franciscus Bernardus Jacobus Kuiper, *Ancient Indian Cosmogony*. Koost, toim J. Irwin. New Delhi: Vikas, lk 1–8.
- Jaago, Tiiu 2000.** Kolm lugu, kolm tõlgendust. – Kust tulid lood minule... Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim T. Jaago, Ülo Valk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 205–228.
- Jaago, Tiiu 2018.** Suulises kirjakuultuuri ajajärgul. – Mäetagused, nr 70, lk 39–66.
<https://doi.org/10.7592/MT2018.70.jaago>
- Jason, Heda 2000.** Motif, Type and Genre. A Manual for Compilation of Indices & A Bibliography of Indices and Indexing. (FF Communications 273.) Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Kalda, Mare 2015.** Aardepärimuse tüpoloogiline tegelikkus. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 556–572. <https://doi.org/10.54013/kk694a3>
- Kallio, Kati 2011.** Interperformative relationships in Ingrian oral poetry. – *Oral Tradition*, kd 25, nr 2, lk 391–427. <http://journal.oraltradition.org/issues/25ii/kallio>
- Kallio, Kati 2014.** Laulamisen tapoja. Esitysareena, rekisteri ja paikallinen laji länsi-inkeriläisessä kalevalamittaisessa runossa. *Lectio praecursoria* Helsingin yliopistossa 14.12.2013. – *Elore*, kd 21, nr 1. <https://doi.org/10.30666/elore.79126>
- Knüpfner, Arnold 1818.** Salme. Ein Gedicht. – *Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache*, nr 11, lk 138–141.
<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/3625/beitrage11.pdf>
- Knüpfner, Arnold 1827.** Poesien der Esthen. – *Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache*, nr 18, lk 92–113.
<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/3625/beitrage18.pdf>
- Koemets, Aino; Mirov, Ruth; Mägi, Udo; Pino, Veera; Tedre, Ülo 1974.** Tüübikommentaar. – *ERL*, IV kd, lk 93–347.
- КОО = Календарные обряды и обычаи в странах зарубежной Европы. Весенние праздники. Конец XIX – начало XX в. Отв. ред. Сергей Александрович Токарев. Москва: Наука, 1977.**
- Krohn, Kaarle 1894.** Luomiruno. – *Valvoja*, kd 14, lk 311–321.
- Krohn, Kaarle 1903.** Kalevalan runojen historia. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 101.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Krohn, Kaarle 1926a.** Die folkloristische Arbeitsmethode. Begründet von Julius Krohn und weitgeführt von nordischen Forschern. (Institutet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. Skrifter 5.) Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Krohn, Kaarle 1926b.** Loomine. – *ER*, lk XXXIX–XL.
- Krohn, Kaarle 1930.** Luomiruno Inkerissä. – *Kalevalaseuran vuosikirja*, kd 10, lk 5–25.
- Krohn, Kaarle 1932.** Kalevalan kertomarunojen opas. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 192.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Krull, Hasso 2012.** Jumalanna pesa. Mütopoetiline essee. – *Loomingu Raamatukogu*, nr 19–20. Tallinn: SA Kultuurileht.
- Kuiper, Franciscus Bernardus Jacobus 1983.** *Ancient Indian Cosmogony*. Koost, toim John Irwin. New Delhi: Vikas.
- Kuusi, Matti 1956.** Virolais-suomalainen Maailmansyntyruno. – *Kalevalaseuran vuosikirja*, kd 36, lk 49–84.

- Kuusi, Matti 1963.** Varhaiskalevalainen runous. – Suomen kirjallisuus. I kd. Kirjoittamaton kirjallisuus. Toim M. Kuusi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Otava, lk 129–215.
- Kõiva, Ottilie 2014.** Saateks. – Aeg ärgata. Kakskümmend kaheksa eesti rahvalaulu. Kirja pannud Friedrich Reinhold Kreutzwald Järvamaalt Viisu külast 1828. aastal. Time to Wake: Twenty-Eight Estonian Folk Songs. Written Down by Friedrich Reinhold Kreutzwald in 1828 in Viisu Village, Järva County. Koost O. Kõiva, toim Janika Oras, Liina Saarlo, Kadri Tamm. Tartu–Paide: Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv, Ajakeskus Wittenstein, Järvamaa Muuseum, lk 9–19.
- Laugaste, Eduard 1977.** Mõnda A. J. F. Knüpfferi folkloristlikust tegevusest. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 416–421.
- Launis, Armas 1907.** Kertomus sävelkeruumatkasta Inkerissä kesällä 1906. – Suomi, kd IV, nr 5. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 103–116.
- Laurinkienė, Nijolė 1990.** Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose. Vilnius: Vaga.
- Lewis, Gilbert 1980.** Day of Shining Red: An Essay on Understanding Ritual. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511558061>
- Lintrop, Aado 1999.** Suur tamm, kuduivad neiud ja punane paat, kadunud harjast rääkimata. – Mäetagused, nr 10, lk 7–23. <https://doi.org/10.7592/MT1999.10.tamm>
- Loorits, Oskar 1990.** Eesti rahvausundi maailmavaade. Tallinn: Perioodika.
- Mansikka, Viljo Johannes 1932.** Inkerin liekkululuista. – Suomi, kd V, nr 14. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 1–75.
- Masing, Uku 1998.** Eesti usund. Toim Anti Lääts. Tartu: Ilmamaa.
- Merkelbach, Reinhold 1964.** Origin and religious meaning of Greek tragedy and comedy, according to the *Erigone* of Eratosthenes. – History of Religions, kd 3, nr 2, lk 175–190. <http://www.jstor.org/stable/1061988>
- MI = Stith Thompson, Motif-Index of Folk Literature.** A Classification of Narrative Elements in Folk-tales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends. 6 kd. Bloomington: Indiana University Press, 1955–1958.
- Mäevere, Andres 2016.** Kukk kui sümbol kirikutornis ja rahvapärimuses. – Eesti Kirik 22. VI, lk 8. <http://www.eestikirik.ee/kukk-kui-sumbol-kirikutornis-ja-rahvaparimuses/>
- Neus, Heinrich 1850.** Ehstnische Volkslieder. Erste Abtheilung. Hrsg. von der ehstländischen literärschen Gesellschaft. Reval: Kluge und Ströhm. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/6622>
- Neus, Heinrich 1852.** Ehstnische Volkslieder. Dritte Abtheilung. Hrsg. von der ehstländischen literärschen Gesellschaft. Reval: Kluge und Ströhm. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/6622>
- Newall, Venetia 1989.** An Egg at Easter: A Folklore Study. Bloomington: Indiana University Press.
- Oinas, Felix 1999.** Ida elemendid „Kalevalas”. – F. Oinas, Tuul heidab magama ja teisi esseid. („Keele ja Kirjanduse” raamatusari 3.) Toim Heldur Niit. Tallinn: Keel ja Kirjandus, lk 135–156. https://www.folklore.ee/rl/folkte/myte/kalev2/idaelement_klvp.html
- Pentikäinen, Juha 1989.** Kalevalan maailma. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ribenis, Karin 1994.** (Lüro)eepilise laulu struktuurist. „Loomine”. – Loomine. (Pro Folkloristica 2.) Toim Janika Oras. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Keele Instituut, lk 32–36. <https://www.folklore.ee/era/nt/PF2/2Ribenis.htm>

- Rüütel, Ingrid 1969a.** Rahvalaulu-terminoloogia probleeme. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 95–104.
- Rüütel, Ingrid 1969b.** Muistne „Loomislaul” eesti uuemas rahvatraditsioonis. – Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi ja materjale VI. Toim Meelik Kahu. Tallinn: Eesti Raamat, lk 102–132, 246–248.
- Salminen, Väinö 1929a.** Kalevalan kertovat runot Inkerissä. – Kalevalaseuran vuosikirja, kd 9, lk 52–76.
- Salminen, Väinö 1929b.** Tutkimus vatjalaisten runojen alkuperästä. – Suomi, kd V, nr 7, lk 1–75.
- Salminen, Väinö 1931.** Keinuu I. liekki ja liekkuvirret. – Kalevalaseuran vuosikirja, kd 11, lk 23–39.
- Schlegel, Christian Hieronymus Justus 1830.** Reisen in mehrere russische Gouvernements in den Jahren 1801, 1807 und 1815. 5. kd. Meiningen: Friedrich Keyßner.
<http://hdl.handle.net/10062/17795>
- Sohberg, Martin 1876.** Neljas Eesti laulutooja. Maa ja linna noore rahva rõõmuks. 66 laulu. Tartu: Schnakenburg.
- Särg, Taive 2000.** Vanemate rahvalaulutekstide ja -viiside seosed Karksi kihelkonna kalendri-lauludes. – Kust tulid lood minule... Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim Tiiu Jaago, Ülo Valk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 277–327, 349–352.
- Särg, Taive 2008.** Eesti kalendrilaulud viisidega. Tallinn: Koolibri.
- Särg, Taive 2009.** Context-related melodies in oral culture: an attempt to describe words-and-music relationships in local singing traditions. – Journal of Ethnology and Folkloristics, kd 3, nr 1, lk 35–56.
- Talve, Ilmar 1961.** Keinuu ja keinuminen Suomessa. (Scripta Ethnologica 11.) Turku: Turun yliopiston kansantieteen laitos. <https://doi.org/10.30673/sja.86249>
- Tampere, Herbert 1934.** Mõningaid mõtteid eesti rahvaviisist ja selle uurimismeetodist. – Eesti Muusika Almanak. I kd. (Eesti Akadeemilise Helikunstnike Seltsi väljaanne 1.) Toim Johannes Jürgenson, Voldemar Leemets, Hillar Sakaria, Julius Vaks, Adolf Vedro. Tallinn: Eesti Lauljate Liit, lk 30–38.
- Tampere, Herbert (koost) 1956a.** Eesti rahvalaule viisidega. I kd. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Tampere, Herbert 1956b.** Mõningaid eestlaste etnilise ajaloo küsimusi suulise rahvaloomingu valgusel. – Eesti rahva etnilisest ajaloost. Artiklite kogumik. Toim Harri Moora. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 255–277.
- Tampere, Herbert (koost) 1960.** Eesti rahvalaule viisidega. II kd. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Tarkka, Lotte 1996.** Transformations of epic time and space: Creating the world's creation in Kalevala-metric poetry. – Oral Tradition, kd 11, nr 1, lk 50–84.
<https://hdl.handle.net/10355/64730>
- Tedre, Ülo 1964.** Tähelepanekuid regivärsilise rahvalaulu tüpoloogias. – Eesti rahvaluulest. Toim Veera Pino, Ü. Tedre, Richard Viidalepp. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, lk 7–34.
- Timonen, Senni (toim) 1980.** Näin lauloj Larin Paraske. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Tvauri, Andres 2001.** Muinas-Tartu. Uurimus Tartu muinaslinnuse ja asula asustusloost. (Muinasaja teadus 10.) Tallinn–Tartu: Ajaloo Instituut, Tartu Ülikooli arheoloogia õppetool.
- Valk, Ülo 1993.** Kust tuli Ilmalind? Läänemeresoome loomislool päritolust I–II. – Vikerkaar, nr 2, lk 21–29; nr 3, lk 61–66.
- Van De Bogart, Willard G. 2014.** The Giant Swing (*Lo Ching Cha*): Brahmanical origins and its significance to the religious culture of Thailand. – Contemporary Socio-Cultural and Political Perspectives in Thailand. Toim Pranee Liamputtong. Dordrecht: Springer, lk 23–48. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7244-1_2
- Viidalepp, Richard 1936.** Eesti muistsest kiigekultuurist. – Nädal Pildis, nr 10, lk 220–222.
- Vissel, Anu 2002.** Eestlaste kiigekultuur enne ja nüüd. – Mäetagused, nr 21, lk 7–84. <https://doi.org/10.7592/MT2002.21.kiik>

Taive Särg (sünd 1962), PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi vanemteadur (Vanemuise 42, 51003 Tartu), taive.sarg@folklore.ee

The song of creation on the swing of new beginnings

Keywords: Kalevala-metric song, mythology, ritual swinging, seasonal festivities

The Estonian myth recounting the creation of the world and heavenly bodies has been recorded as a Kalevala-metric epic song (*regilaul*) that has parallels in other Finnic traditions. Various connections emerge within Estonian folklore between the *Creation* song and the popular practice of swinging at Easter or Pentecost, and the beginning of the summer season. In light of the cyclical conception of time, we can interpret the practice of singing the *Creation* song while on a swing as a part of the spring ritual marking the beginning of the year. In order to test this hypothesis, the article presents an analysis of the links between variants of the *Creation* song and the practice of swinging, based on materials from the Estonian Folklore Archives housed at the Estonian Literary Museum. Out of the 258 texts examined using source criticism, 230 could be verified as authentic representations of folklore obtained from oral tradition, either through written records or audio recordings. The earliest recorded text in the sample dates back to the 1820s.

For an analysis of variation in folk song, a modified version of the historical-geographic method of the Finnish school was employed, using the concepts of *type* and *variant* as the foundation for comparing and organizing the extensive corpus of the texts of *Creation* originating from oral tradition. In using this approach, the author has strived to avoid the idea of monolithic folk song types and a somewhat mechanistic view of the evolution of orally transmitted texts which have been characteristic of the Finnish school.

The archive contains Estonian variants of *Creation* that can be grouped into an older, Kalevala-metric version and a more recent version that represents a hybrid

form of folk song incorporating features from both the more archaic alliterative Kalevala-metric singing tradition and the more modern European-style rhymed folk songs. Swinging is associated with the older version, variants of which have been recorded from the 19th century to the first half of the 20th century in peripheral regions of northern and western Estonia, as well as to some extent in central Estonia – that is, in an area where the archaic Northern Estonian Kalevala-metric singing tradition shares certain common features. The same region is the traditional area for the custom of swinging on large communal village swings that resemble Finnish and Ingrian swings. The more modern version, used in conjunction with a circle game, represents a newer tradition originating in Pärnu County, although this circle game may have been played during festivities at swing sites.

The connection between the Kalevala-metric *Creation* song and swinging becomes apparent through shared features in lyrics and melodies found in variants of the *Creation* type as well as swinging songs (occasionally, performers or collectors have also added explicit comments to song variants mentioning swinging). These common elements may have developed as a result of the songs being sung while singing. On the other hand, the older version of *Creation* is rarely associated with other activities or specific melodies. More than a third (38 per cent) of all the variants of the Kalevala-metric *Creation* feature text motifs or melodies intertwined with swinging songs, indicating that these variants have traditionally been sung while swinging or in close proximity to swinging. Texts of *Creation* linked to swinging form two main versions: Nest on the Swing (a bird weaves its nest on the swing shaft) and Narrow Swing (the swing is described using metaphors of the world tree). Although other epic Kalevala-metric songs have occasionally been sung on swings, their association with swinging is far more sporadic. There are also reports of singing *Creation* on a swing from Ingria.

The links between the Estonian *Creation* song and swinging allow us to at least hypothesize the existence of a past spring ritual conducted on swings. This ritual likely aimed to restore order to the world and ensure the fertility of humans and nature by singing about the rebirth of heavenly bodies. The swing may have directly symbolized the rotating cosmos, the world tree, or a model of the world.

■ **Taive Särg** (b. 1962), PhD, Estonian Folklore Archives of the Estonian Literary Museum, Senior Researcher (Vanemuise 42, 51003 Tartu), taive.sarg@folklore.ee